

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

СТУДИИ ПО ТЕРМИНОЛОГИЯ

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

„ПРОФ. МАРИН ДРИНОВ“, СОФИЯ, 2023, 131 с. I

Настоящият труд представлява сборник от три студии, в които се разискват актуални въпроси на терминологичната теория и практика. Той привлича вниманието както с актуалност, така също с теоретична дълбочина и ярка приложна насоченост.

STUDIES OF TERMINOLOGY

PUBLISHING HOUSE OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

“PROF. MARIN DRINOV”, SOFIA, 2023, 131 p.

This review presents a collection of three studies dedicated to current issues in terminological theory and practice. The collection is notable for its current relevance and theoretical depth, as well as for its focus on practical problems.

Сборникът „Студии по терминология“ се състои от три студии, в които се разискват важни терминологични въпроси от различни области на лингвистичното знание.

Трудът на доц. д-р Мариана Витанова *Терминологията в българската етнолингвистична литература* (42 стр.) е посветен на една нова област в лингвистиката, а именно на етнолингвистиката. Този избор е много сполучлив, тъй като дава възможност да се анализират и оценят етнолингвистичните термини, с което да се подпомогне развитието и на терминознанието, и на лингвистиката в цялост.

Съдържанието на разработката е разположено в Увод, пет раздела и заключение (плюс списък на използваната и цитирана литература).

В Увода (стр. 9) авторката набелязва трите научни парадигми, като спира вниманието си на антропоцентричната, при която в центъра на изследователския интерес е човекът, т.е. субектът на познанието.

Тук се посочва и мястото на етнолингвистиката в антропоцентричния подход през втората половина на XX и през XXI век. Дава се и определе-

ние на етнолингвистиката като област в езиковедството, изучаваща езика в неговото взаимоотношение с културата.

Обръща се внимание и на факта, че етнолингвистиката развива специфичен терминологичен апарат.

В Увода е зададена и целта на изследването, която е да се представи терминологичният апарат, с който борава етнолингвистиката у нас.

В раздела „Развитие на етнолингвистиката като научно направление“ (стр. 10–14) се разглежда обстойно възникването и развитието на етнолингвистиката като научно направление. Отбелязват се и първите термини, с които са означени въпроси от нейната проблематика.

В раздела „Етнолингвистиката и другите научни направления“ (стр. 15–17) се посочват сродните ѝ науки, изучаващи езика и културата: лингвокултурология, лингвостранознание, диалектология, фразеология, лексикология, фолклористика, митология, етнопсихolingвистика и др.

Разделът „Основни термини, употребявани в етнолингвистичната наука“ (стр. 17–23) представлява общ поглед върху появата и използването на термините в етнолингвистиката, спиращ се на авторите и школите, които ги въвеждат или употребяват, на съотношението между някои от тях в смисъла на синоними и варианти, на някои различни разбирания.

Авторката установява, че етнолингвистиката развива самостоятелна терминологична система. Тя проследява възникването на отделни термини, които разглежда доста подробно във връзка с развитието на тяхното значение и употребата им от различни автори и школи, напр. терминът *концепт* с неговите синоними и разграничението му от понятието. Като друг водещ термин в етнолингвистиката, наред с концепта, извежда *картина на света* заедно с неговата видова група: *езикова картина на света, наивна картина на света, научна картина на света, концептуална картина на света и паремийна картина на света*. Също така отбелязва различните му варианти в разговорната реч, като напр. *образи на света, наивен образ на света*.

Авторката установява, че в етнолингвистичните изследвания често се срещат термините *табу, табуистично название, евфемизъм*.

Други термини, свързани с етнолингвистиката, на които тя спира вниманието си, са *етнокултурен факт и етнокултурен обект, културен код, прецедентни текстове, етническа принадлежност, народ, език и култура* в широк смисъл на думата. Също така и на термините *етническа идентичност, етническо самосъзнание, етноним, етнос, когнитивен аспект на значението, лингвокултурна общност, локална култура, мит, лакуни, национален концепт, национален характер, националнокултурен компонент, символи на националната култура, чуждоетническа култура*.

Разделът „Произход, структура, номинационни особености, вариантност на етнолингвистичната терминология“ (стр. 25–27) може да се смята за централен в труда. В него е посочен установеният от авторката произход

на термините, напр.

– от латински език: *концепт, фасет, аспект, бинарен, опозиция, когнитивен*;

– от гръцки език: *етнос, антропология, стереотип, прототип, архетип, евфемизъм*;

– от гръцки и латински облици: *етнолингвистика, концептосфера*.

Отбелязва се, че някои от гръцките и латинските названия са навлезли чрез посредничеството на западноевропейските езици и на руския език, напр. *прототип* – чрез немски или френски; *бинарен* и *концепт* – през руски език; *репрезентант* и *домен* – от френски език; *профил* – от италиански през френски; *културема* – от английски език.

Също така се посочва, че някои от използваните етнолингвистични термини са калки от други славянски и западноевропейски езици, напр. *езикова картина на света* – от руски, *езиков образ на света* – от полски, *гледна точна* – от английски.

Структурата на етнолингвистичните термини (стр. 25) е разгледана в три групи:

– еднолексемни термини, напр. *концепт, профил, мит* и др.;

– сложни думи, напр. *концептосфера, етнолингвистика*;

– термини словосъчетания, които са пет вида според състава им – преобладаващи атрибутивни от прилагателно (евент. прилагателни) и съществително име, напр. *антропологична лингвистика, чуждоетническа култура, пословичен когнитивен модел*.

В този раздел авторката включва и въпроса за вариантността, за която установява, че се проявява в две посоки: 1) като възможност с една езикова единица да се изразят повече значения и 2) като възможност по различен начин да се означава едно значение.

Спира се и на трите вида вариантност: лексикална, словообразователна и синтактична.

Отбелязва, че лексикалната вариантност се проявява чрез синонимията и допълва, че в етнолингвистичната терминология се наблюдава синонимия главно между чужди по произход термини, заети от различни етнолингвистични школи, напр. *концепт* и *стереотип, лингвокултурема, митологема* и логоепистема и др.

В раздела „Етнолингвистични термини и термините в сродни науки“ (стр. 27) се разглежда използването на едни и същи термини в различни лингвистични направления:

– термини, които се употребяват и в когнитивната лингвистика, напр. *концепт, концептуализация, архетип* и др.

– термини, които се употребяват и в лингвокултурологията, напр. *паремия, езикова личност, културен код* и др.

Авторката установява, че не винаги съдържанието на тези термини в различните науки се покрива напълно.

В Заключението (стр. 28) се правят изводите, че:

- етнолингвистичната терминология е все още в процес на формиране и развитие;
- силно е влиянието на чуждите етнолингвистични школи върху използвания терминологичен апарат;
- липсва ясно разграничение между етнолингвистичната и лингвокултурологичната терминология;
- в етнолингвистичните изследвания се използват термини от когнитивната лингвистика, психоллингвистиката, лексикологията и фразеологията; етнологията.
- етнолингвистичната терминология все още не е стандартизирана;
- отсъства речник на етнолингвистичната терминология.

Важно е да се обърне внимание на факта, че авторката препоръчва стандартизирането и съставянето на речник на етнолингвистичната терминология като важна предстояща задача.

Въпреки неголемия си размер трудът на доц. д-р М. Витанова е много приносен за развитието на етнолингвистиката и въобще на терминологичната теория и практика.

Основният, най-общ принос, с който са свързани всички останали по-конкретни приноси, е, че се разкриват особеностите на една терминология, която е в процес на формиране, и се дават препоръки за нейното по-нататъшно развитие и усъвършенстване.

Други приноси на труда са следните:

- Посочва се мястото на етнолингвистиката в антропоцентричната парадигма през втората половина на XX и през XXI век.
- Дадено е определение на етнолингвистиката като област в езикознанието, изучаваща езика и неговото взаимоотношение с културата.
- Установено е възникването на етнолингвистиката като научно направление и са отбелязани първите термини, с които са означени въпроси от нейната проблематика.
- Посочени са сродните ѝ науки.
- Направен е общ преглед на появата и използването на термините в етнолингвистиката, като е отделено специално внимание на авторите и школите, които ги въвеждат или употребяват, на съотношението между някои от тях в смисъла на синоними или варианти; на някои различни разбирания за тях.
- Анализирани са структурата на етнолингвистичните термини.
- Установява се, че вариантността при етнолингвистичните термини се проявява в две посоки: като възможност с една езикова единица да се изразят повече значения и като възможност по различни начини да се означава едно значение.
- Обърнато е внимание на силното влияние от чуждите етнолингвистични школи върху използвания терминологичен апарат.

В заключение. Предложеният от доц. д-р Мариана Витанова труд се отличава със сериозни приноси в теоретичен и приложен аспект, които

значително обогатяват българското терминознание като наука със своя теория и практика.

Изследването *Лингвистичен анализ на термините в областта на маркетинга* (стр. 39–80) с автор д-р Адриана Христова е посветено на основни въпроси от лексиката в областта на маркетинга, който представлява дял от икономиката.

Изборът на темата и респ. на областта е много сполучлив, тъй като в българското терминознание термините от тази сфера на икономиката не са проучвани.

Съдържанието на студията е следното:

– Представя се терминообразуването в тази система, като се анализират начините и източниците за образуване на термини.

– Прави се структурен анализ на термините в избраната област.

– Термините се характеризират в смислово-семантичен аспект.

– Изследваните термини се определят сред принадлежността им към категорията „части на речта“.

– Граматичната им характеристика също е обект на студията.

– Проследяват се общоезиковите семантични отношения и се разглеждат явленията синонимия, омонимия, многозначност и антонимия в дадената терминологична система.

– Процесите терминологизация, детерминологизация и ретерминологизация на термините в изследвания материал също са взети под внимание.

При синхронния подход в студията са използвани елементи от метода на компонентния анализ. Резултатите, получени от прилагането на този метод, намират пряко приложение както при теоретичните построения, така и при формулирането на дефинициите за изследваните термини.

Във връзка с метаезика на описанието се обясняват понятията термин и дефиниция на термина, термин и терминоелемент, видове терминоелементи; терминологично поле на маркетинга; съотношението между терминология и книжовен език.

Обстойно са разгледани всички начини за терминообразуване в терминологичната система на маркетинга, които са:

1) Лексико-морфологично терминообразуване: префиксация, суфиксация, конфиксация, безсуфиксно терминообразуване, композиция.

2) Лексико-синтактично терминообразуване: терминологични словосъчетания със свободен характер и терминологични словосъчетания с фразеологичен характер; прости и сложни терминологични словосъчетания. Описани са подробно моделите и схемите на всички словосъчетания в дадената терминологична система.

3) Лексико-семантично терминообразуване. Тук са разгледани метафората (при термините и с форма на дума, и на словосъчетание) и метони-

мията. Установява се, че в сферата на маркетинговата терминология метонимията е слабо застъпена.

За център на изследването може да се приеме разделът „Обща лингвистична характеристика на термините в областта на маркетинга“ (стр. 61–66), където се разискват следните въпроси:

– Източници за образуване на формата на термините според произхода им: домашни езикови средства; чужди езикови средства; смесено използване на домашни и чужди езикови средства. Авторката представя и структурните видове словосъчетания според произхода на съставките им.

– Термините и терминоелементите от областта на маркетинга с оглед на принадлежността им към различни части на речта и функциите им в състава на терминологичните словосъчетания.

Засегнати са и следните въпроси:

– Граматична характеристика на маркетинговите термини.

– Смесово-семантична характеристика на термините в дадената област: означават свойства, процеси и предмети.

Обстойно са разгледани общоезиковите семантични отношения в областта на маркетинговата терминология – синонимия (лексикална и словообразователна); полисемия; омонимия; антонимия.

Авторката набелязва няколко слоя от думи в лексикалния състав на маркетинговата терминология:

– Общопотребими думи – пълнозначни и служебни, които се използват във всички функционални слоеве на книжовния език и означават предмети, качества, свойства и явления от всекидневния бит. Набляга се на факта, че тези термини думи са произлезли от общонародния език, но са смислово преобразувани, като са лишени от експресивност, образност и емоционалност. Обикновените думи са обогатени логически и са придобили научно значение, като са станали названия на научни понятия. Дадени са примери за такива думи, срв. маркетингова *игра*, потребителска *кошница* и много други.

– Общонаучна лексика, за която се посочва, че включва термини, които се използват в различни сфери на науката. Напр. *стратегия*, *проучвания*, *трансфер*, *технология*, *експанзия* и др. Отбелязва се, че в резултат от засиления процес на интеграция този слой непрекъснато се увеличава.

– Тясноспециална лексика, за която се посочва, че съдържа термини за понятия от изследваната област. Напр. *продуктова адаптация*, *продуктова диференциация*, *канал за дистрибуция*, *продуктов микс*, *потребител*, *фрахт* и мн. др.

В Заключението са направени изводи за резултатите от лингвистичния анализ на маркетинговите термини, като вниманието е насочено към състоянието на тази терминологична система.

Важно е да се наблегне върху препоръката на авторката маркетинговата

терминология да бъде стандартизирана.

Конкретните приноси в труда на д-р А. Христова са многобройни. Но трябва да подчертая, че те са тясно свързани с основния принос, който е: За пръв път е изследвана обстойно и задълбочено терминологичната система на маркетинга.

Ще спра вниманието и върху някои от по-частните приноси, които също имат важно значение за теорията и практиката на терминознанието. Например:

– Установени са няколко слоя от думи в лексикалния състав на маркетинговата терминология, а именно: общоупотребими думи, общонаучна лексика и тясноспециална лексика.

– Представено е терминообразуването в тази научна област, като са анализирани начините и източниците за образуване на термини.

– Проследени са общоезиковите семантични отношения синонимия, омонимия, многозначност и антонимия в изследваната терминология.

– Обяснени са случаите на терминологизация, ретерминологизация и детерминологизация в терминологията на маркетинга.

– Установено е, че в дадената област външната форма на термините се образува с домашни и чуждоезикови средства.

– Намерени са характерните за дадената терминология структурни видове: форма на дума (непроизводна, производна и сложна) и форма на словосъчетание.

В заключение. Предложеният от д-р А. Христова труд има сериозни приноси в теоретично (като изводи от конкретното изследване) и в приложно отношение. Трябва да подчертая, че те обогатяват терминознанието като наука със своя теория и практика.

Трудът на гл. ас. д-р Екатерина Петкова *Теоретичните категории в терминологията* (55 стр. вкл. 5 стр. Списък на използваната литература) е посветен на основна група термини, означаващи теоретичните категории – методи, режими, мерни единици, науки, отрасли, школи, направления и др. Заедно с така наречените операторни категории те се отнасят към конструираните категории, които не съществуват в действителността, а имат само опосредствено съществуване като теоретичен конструкт. Авторката ги изследва от гледището на два признака за деление, от една страна, и характеризира с оглед на онтологичните категории, залегнали в основата им, от друга страна.

Изследването се характеризира със задълбочена теоретичност, оригиналност и ярка приложна насоченост.

Съдържанието му е изложено в 6 части:

1. Увод, който въвежда в темата (стр. 81).
2. Предишни изследвания по темата (стр. 81–86).

3. Теоретична рамка на изследването, където са изведени целите му (стр. 86–88):

– Чрез анализ на дефинициите на термините (от областта на природните и хуманитарните науки) да бъдат установени и проверени основанията за обособяване на теоретичните категории в отделна група, отличаваща се както от онтологичните категории, така и от втория вид конструирани категории – операторните.

– Да бъдат установени онтологичните категории, залегнали в основата на термините, означаващи всяка една от разглежданите теоретични категории.

В Четвърти раздел „Установяване на основанията за причисляването на изследваните термини към теоретичните категории“ (стр. 88–100) термините са разгледани в следните отделни подраздели:

- 4.1. Термини за методи.
- 4.2. Термини за режими.
- 4.3. Термини за мерни единици.
- 4.4. Термини за професии.
- 4.5. Термини за науки.
- 4.6. Термини за отрасли.
- 4.7. Термини за идейни школи, направления и течения.
- 4.8. Термини за критерии.
- 4.9. Термини за константи.
- 4.10. Термини за закони.
- 4.11. Термини за теории.

В Пети раздел „Установяване на онтологичните признаци в основата на теоретичните категории“ (стр. 100–125) са анализирани две основни групи теоретични категории:

5.1. Първа група. Теоретични категории с превес на признаците онтологични категории в основата на термина, които са:

- 5.1.1. Онтологични признаци в основата на термините за методи.
- 5.1.2. Онтологични признаци в основата на термините за режими.
- 5.1.3. Онтологични признаци в основата на термините за мерни единици.
- 5.1.4. Онтологични признаци в основата на термините за отрасли.
- 5.1.5. Онтологични признаци в основата на термините за константи.
- 5.1.6. Онтологични признаци в основата на термините за критерии.

5.2. Втора група. Теоретични категории с превес на предметните онтологични категории в основата на термина, които са:

5.2.1. Предметни онтологични категории в основата на термините за науки.

5.2.2. Предметни онтологични категории в основата на термините за идейни школи, течения и направления.

5.2.3. Предметни онтологични категории в основата на термините за закони.

5.2.4. Предметни онтологични категории в основата на термините за теории.

В Шести раздел „Изводи“ (стр. 125–126) се набелязват някои спорни въпроси, свързани с по-сложната комбинирана природа на теоретичните категории, която ги разграничава както от предметните, така и от признаковите онтологични категории. От това авторката прави извода, че спойката между предметния и признаковия аспект е изразена в много по-висока степен, отколкото при онтологичните категории, а най-вече се проявява по съвсем различен начин – като действително съвместно и паралелно присъствие на тези два елемента в значението на всеки един техен представител.

С друг важен извод от анализа тя показва, че според залегналите в основата им признаци теоретичните категории се делят на две групи: 1) Теоретични категории с превес на признаковите онтологични категории в основата им, напр. методи, режими, мерни единици, отрасли и др. 2) Теоретични категории с превес на предметните онтологични категории в основата им, напр. науки, професии, школи, течения, направления и др.

В Заключение (стр. 126–127) се набляга на факта, че теоретичните категории все още не са достатъчно проучени и знанията за тях са в голяма степен частични и ограничени. Затова се препоръчва те да бъдат обект на по-нататъшни проучвания и се дават насоки за тях. Подчертава се, че изясняването на природата на отделните понятия и принадлежността им към определен клас значения е важно с оглед на тяхното приложение в лексикографската и терминографската практика.

Други приноси – важни в теоретичен и приложен аспект са следните:

– Обосновано (върху базата на направените проучвания) е предложение за включването на нови елементи в естествената класификация на терминологичните категории.

– Проверени и утвърдени са основанията за обособяването на теоретичните категории в отделна група, отличаваща се както от онтологичните категории, върху чиято база са образувани, така и от втория вид конструирани категории, а именно операторните.

– Установени са онтологичните категории, залегнали в основата на термините, означаващи всяка една от разглежданите теоретични категории.

– Обосновано е предложение трите категории термини – за идейни школи, направления и течения – да бъдат обединени и изследвани в една група поради това, че се отличават с подобни признаци, присъщи и на категорията науки. От тази категория те се разграничават по степента на абстракция при подхода към обекта на изследване, а помежду си – по това, че вниманието на всяка школа, направление, течение или теория е съсредоточено върху различни части от обекта на науката, към която принадлежи, или върху различни негови свойства, от една страна, и да се възприемат различни подходи към изследването и обяснението им, от друга страна.

– Към теоретичните категории са добавени и термините критерии,

константи, закони и теории.

– Изведени са някои спорни въпроси, свързани с по-сложната комбинирана природа на теоретичните категории, която ги разграничава както от предметните, така и от признаковите онтологични категории.

– Установено е, че в рамките на теоретичните категории спойката между предметния и признаковия аспект е изразена в много по-висока степен, отколкото при онтологичните категории. И също така – че се проявява по съвсем различен начин, а именно като действително присъствие на тези два елемента в значението на всеки един техен представител.

В заключение. Предложеният от гл. ас. д-р Екатерина Петкова труд се отличава с много сериозни приноси в теоретичен и приложен аспект, които обогатяват науката терминознание в нейната теория и практика.

Сборникът „Студии по терминология“ се характеризира със задълбоченост и вглъбеност в изследваните лингвистични, респ. терминологични факти. Представени са съвременните тенденции в терминознанието чрез многостранни анализи, довели до сериозни приносни резултати.

Несъмнено, той ще бъде източник на богата информация и ще представлява интерес за специалистите, които се интересуват от теорията и практиката на терминознанието.

Мария Попова / Maria Popova

✉ *Член-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова*
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
при Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България
mpopova41@abv.bg

✉ *Corr. Member Prof. Maria Popova, DSc*
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria
mpopova41@abv.bg